

До спеціалізованої вченої ради ДФ 44.052.003
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата економічних наук, доцента
Журавки Олени Сергіївни на дисертаційну роботу
Черв'як Анни Володимирівни на тему:
«Економічна безпека фінансово-кредитних установ»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дослідження

Економічна безпека фінансово-кредитних установ є важливою характеристикою економічного стану країни. Скорочення їх кількості, негативні наслідки пов'язані з пандемією, нестабільне соціальне та політичне становище – це сучасні тенденції, характерні для середовища їх діяльності. Сучасні реалії зумовлюють необхідність усвідомлення менеджментом важливості забезпечення економічної безпеки установ. Прийняття зважених управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки ФКУ дозволить реалізувати економічні інтереси установи, клієнтів та партнерів, забезпечивши високий рівень протидії численним внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Вплив пандемії на політичну та економічну стабільність країни супроводжується негативними тенденціями у фінансовому секторі. Тому, усі фінансово-кредитні установи, які бажають продовжувати свою діяльність та бути рентабельними, мають забезпечувати високий рівень своєї економічної безпеки. Без ефективного механізму забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитні установи будуть неспроможні конкурувати на фінансовому ринку, втратять свою інвестиційну привабливість та довіру клієнтів, що безперечно плине на загальний рівень стабільності економіки України.

Питання забезпечення економічної безпеки у фінансовому секторі ускладнене різноманітністю фінансових ризиків, що породжуються діяльністю ФКУ. Звідси випливає, що забезпечення економічної безпеки у фінансово-кредитній сфері полягає не лише у необхідності своєчасного реагування на проблеми, що вже виникли, а й у створенні системи превентивних дій, спрямованих на запобігання потенційним загрозам фінансової стабільності.

Питанням забезпечення економічної безпеки варто приділяти особливу увагу адже ефективне та безпечне ведення бізнесу – одна з головних цілей фінансово-кредитних установ. Вони зацікавлені не лише у підвищенні своєї рентабельності але й зниженні впливу загроз на їх економічну безпеку.

Саме це обумовлює актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Черв'як Анни Володимирівни щодо визначення сутності та процесу забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ.

Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями

Обраний напрям дисертаційного дослідження відповідає сучасним положенням нормативно-правової бази та тенденціям діяльності фінансово-кредитних установ в умовах невизначеності економічних тенденцій та ринку фінансових послуг в цілому, зокрема Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена у березні 2021 р), Закону України «Про банки і банківську діяльність» (від 07.12.2000 р), Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (від 12.07.2001 р), Закону України «Про кредитні спілки» (від 20.12.2001 р), Положення Правління Національного банку України «Про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах» (від 02.07.2019 р.) тощо.

Наукові положення дисертації автора використовувалися у наукових дослідженнях Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» в рамках прикладної держбюджетної науково-дослідної роботи за темою «Методологічні засади забезпечення соціально-економічної безпеки регіону» (номер держреєстрації 0118U001096, 2018 – 2019 рр.), у межах якої автором виокремлено ризики і загрози економічній безпеці фінансово-кредитних установ; у межах наукового дослідження за темою: «Методичні засади обліку, аудиту та оподаткування суб'єктів господарювання в умовах трансформаційної економіки» (номер державної реєстрації – 0117U003906), в рамках якої розроблено та обґрунтовано інформаційно-аналітичний підхід до визначення системи забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

За логікою викладу матеріалу, змістом і наповненням, дисертаційна робота є завершеною науковою працею. Автором проаналізовано значний обсяг інформаційних джерел, виконані завдання дослідження, сформульовані чіткі висновки до кожного з трьох розділів і загальні висновки. Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів (9 підрозділів), висновків, списку

використаних джерел, що враховує 185 найменувань. Обсяг дисертації становить 255 сторінок. Дисертаційна робота містить 28 рисунків, 28 таблиць, 18 додатків.

У вступі автором обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету та основні задачі дослідження, визначено його об'єкт, предмет, методи, конкретизовано положення наукової новизни та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації і впровадження на прикладному рівні.

У першому розділі дисертаційної роботи виділено і класифіковано існуючі трактування поняття «економічна безпека фінансово-кредитної установи» з точки зору аспектів: стан, властивість, процес, здатність, які за авторського підходу взаємодоповнюють один одного. Розкрито теоретичну сутність поняття економічної безпеки фінансово-кредитних установ, окреслено її визначальну роль у фінансовій системі України. Представлено авторське бачення складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ, урахувавши складність і багатогранність цього поняття. Обґрунтовано необхідність визначати виділені складові стратегічними напрямками забезпечення та підвищення рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ. Представлено авторське бачення взаємозв'язку понять «загроза», «безпека» та «ризик». У роботі систематизовано та наведено найвагоміші ознаки загроз економічній безпеці фінансово-кредитних установ, які рекомендовано до застосування у процесі їх ідентифікації. У роботі охарактеризовано інформаційно-аналітичну роботу як таку, що важко формалізується, полягає у зборі, обробці, аналізі, інтерпретації інформації та є необхідною у прийнятті управлінських рішень, щодо забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ. Подано класифікацію інформації для цілей забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ; визначено основні завдання інформаційно-аналітичного забезпечення; представлено авторське бачення послідовності етапів реалізації роботи інформаційно-аналітичного забезпечення.

У другому розділі автором проаналізовано сучасні тенденції, які присутні на фінансовому ринку. Актуалізовано отримані результати та визначено, які загрози економічної безпеки фінансово-кредитних установ мають чи потенційно будуть мати місце, відповідно до складових економічної безпеки. Узагальнено та систематизовано основні етапи проведення оцінювання рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ. У роботі запропоновано використовувати для прогнозування рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ модель експоненціального згладжування та адаптивну модель Брауна. Представлені моделі доповнили одна одну, оскільки експоненціальне прогнозування актуальне при нечіткій тенденції зростання чи спаду; адаптивна модель швидко пристосовує свою структуру і параметри до зміни умов, спричинених впливом деструктивних факторів. Виявлено кореляційні взаємозв'язків між досліджуваними показниками,

які використовувалися при аналізі складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ, та результативним показником – загальним рівнем економічної безпеки установи. Це дозволяє актуально та адекватно спланувати/коригувати стратегічний напрям подальшого розвитку установи. Запропоновану модель було апробовано на п'яти діючих в Україні банківських установах.

У третьому розділі запропоновано підхід до розуміння механізму забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ, який представляє собою сукупність взаємопов'язаних процесів, методів, прийомів та елементів, що взаємодіють між собою у визначеному порядку й забезпечують успішне досягнення поставленої мети, котра визначена суттю економічної безпеки фінансово-кредитних установ, – забезпечення безпечної діяльності та потенціалу до розвитку. Визначено стратегію економічної безпеки фінансово-кредитної установи як структурну складову бізнес-моделі розвитку, котра має відповідати завданням цієї бізнес-моделі. Наведено логічно-послідовну схему реалізації стратегії економічної безпеки фінансово-кредитних установ, яка має п'ять логічних етапів. Досліджено досвід інших країн світу у протидії загрозам, викликаних пандемією COVID–19, визначено зв'язок між провадженими заходами та економічною безпекою фінансово-кредитних установ.

Аналіз змісту анотації дисертаційної роботи засвідчує її відповідність основним положенням, які викладені у тексті дисертації. Анотацію подано українською та англійською мовами. Автором дотримані всі вимоги МОН України щодо кількості публікацій, зміст опублікованих результатів відповідає тим, що містяться в дисертації й анотації, а основні положення дисертаційного дослідження пройшли всі передбачені види апробації.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Узагальнення основних висновків і результатів дисертаційної роботи, а також вивчення особистого внеску дисертанта у вирішенні обраної наукової проблеми, дозволяє зробити висновок, що суттєвим у науковому і практичному значенні є результати дисертаційної роботи, які містять такі елементи наукової новизни, зокрема:

1. Внесок у розвиток теоретико-методологічних розробок з досліджуваної проблематики здобувач здійснив, запропонувавши визначення сутності економічної безпеки фінансово-кредитних установ, яке, на відміну від існуючих, розглядається як фактор розвитку і як такий, що забезпечується розвитком (С.33-35). Урахування цього дозволяє розвинути практичний інструментарій до забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ з позиції ефективності стратегії їх стійкого розвитку.

2. Набув подальшого розвитку науковий підхід до визначення складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ (С.42-43). Автором, узагальнивши погляди науковців на складові економічної безпеки (С.37-41), знайдено спільні риси між деякими складовими, в результаті чого було сформовано власне бачення складових економічної безпеки саме фінансово-кредитних установ (С.43), які повною мірою відображають основні аспекти діяльності фінансово-кредитних установ та впливають на рівень її економічної безпеки.

3. Наведено наукові засади формування концептуальної моделі механізму забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ (п.3.1), що на відміну від існуючих, відрізняється багатоаспектністю, оскільки враховує: інтереси фінансово-кредитних установ; функції, принципи і методи управління; організаційну структуру; інструменти; критерії оцінки (С.146-155), що дозволить розробляти дієві та своєчасні заходи з підвищення рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ.

4. Представлена методика оцінки рівня економічної безпеки фінансово-кредитної установи (п. 2.2), що базується на оцінці чотирьох складових економічної безпеки (С.104-112). У комплексі до методики автором застосовується кореляційна матриця (С.124-128), яка дозволяє визначити ступіть впливу кожного з показників на стан економічної безпеки установи, що у подальшому дозволяє скоригувати діючу стратегію розвитку установи за результатом отриманих даних.

5. Вартим уваги на науковому та прикладному рівнях є запропонований автором поетапний підхід до формування стратегії забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ (п.3.2.), за яким автор визначає п'ять основних етапів її впровадження (С.165-167). Також, за авторського бачення, стратегія забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ має у своїй структурі комплексну та оперативну системи реагування на загрози. За такого підходу, запропонована стратегія дозволить підвищити ефективність функціонування фінансово-кредитних установ та забезпечити дотримання економічної безпеки на високому рівні.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, що знайшли відображення в дисертації, характеризуються повнотою дослідження та достатньою аргументованістю поданого матеріалу. Представлена структура дисертаційної роботи, зміст, обсяг проаналізованої статистичної інформації, поданий та опрацьований перелік напрацювань вітчизняних і закордонних вчених та експертів з досліджуваної проблематики заслуговує на увагу.

Обґрунтованість та достовірність теоретичних результатів підтверджується використанням значного спектру фундаментальних положень теорії фінансів, грошей і кредиту, сучасних концепцій та стратегій економічного розвитку фінансових установ, економічного прогнозування. При проведенні дослідження дисертантом використано широкий спектр статистично-аналітичних матеріалів: звітність Міністерства фінансів України, Національного банку України, Державної служби статистики України, аналітичні огляди Світового банку, офіційна звітність фінансово-кредитних установ тощо.

Отримані результати дослідження засновані на таких загальновизнаних та сучасних методах дослідження, як: аналіз та синтез, дедукція та індукція, статистичний та порівняльний аналіз, логічне узагальнення, наукова абстракція, кореляційно-регресійний аналіз, методи прогнозування на основі експоненційного згладжування та адаптивної моделі тощо. Практичні емпіричні розрахунки здійснено з використанням пакетів прикладних програм Excel.

Заслуговує на увагу використання в дослідженні системного підходу при вирішенні поставлених завдань щодо розвитку теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ.

Окрім того, обґрунтованість одержаних наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується публікацією основних результатів дослідження у наукових виданнях України; виданнях, що віднесені до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science; оприлюдненням їх на вітчизняних та міжнародних науково-практичних конференціях.

Вищевикладене свідчить про достатній рівень обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації Черв'як А.В.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Ознайомлення з роботою Черв'як А.В. дозволяє зробити висновок, що основні положення достатньо повно висвітлені в опублікованих за темою дисертації 15 наукових працях, загальним обсягом 4,38 друк. арк., з яких 5 статей у наукових фахових виданнях, з них 1 стаття у науковому виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Web of Science; 2 статті у наукових виданнях іноземних держав, з яких 1 у виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus; 8 тез доповідей у матеріалах всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, бізнес-форумах. В опублікованих працях розкрито сутність та зміст наукових положень, що представлені до захисту. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта відображено відповідно до отриманих ним особисто результатів.

В цілому, дисертаційна робота має обґрунтовані наукові положення та висновки, логічну структуру, завершену побудову, відповідає сучасному науковому стилю подачі матеріалу. Дисертація містить достатню кількість графічних матеріалів та рисунків, таблиць, схем, що подані безпосередньо в основній частині дисертації та винесені у додатки. Дисертант виконав вимоги відносно кількості, обсягу та якості друкованих праць у відповідності до п. 11 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про присудження ступеня доктора філософії».

Теоретичне та практичне значення наукових результатів

Теоретичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в узагальненні концептуальних положень, удосконаленні термінологічного апарату та методичних підходів до оцінювання економічної безпеки фінансово-кредитних установ, що є необхідним теоретико-методологічним підґрунтям для розробки науково-методичних засад та прикладних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки України. Отримані наукові розробки знайшли практичне використання в економічній практиці, а також були належним чином апробовані на науково-практичних конференціях.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні теоретичні положення, методичні підходи й висновки дослідження доведені до рівня практичних рекомендацій й можуть бути використані для вирішення завдань, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки фінансово-кредитних установ.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

У дисертаційній роботі Черв'як А.В. не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дослідження та дотримання норм академічної доброчесності.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Загалом позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних дисертантом результатів, слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження, що мають місце в дисертаційній роботі.

1. У першому розділі (п.1.1) автором вказано на наявність декількох аспектів трактування поняття «економічна безпека фінансово-кредитної установи» (С. 32-33), які, на його думку, не суперечать, а взаємодоповнюють один одного. Доцільно було б зазначити, як саме вони доповнюють один одного і чому виділені аспекти є важливими саме для фінансово-кредитних установ.

2. Автором, на основі проведеного аналізу наукових поглядів вчених

(С.55-58), представлено основні характеристики загроз безпеці фінансово-кредитних установ (С.59), які достатньо використовувати при ідентифікації загроз. Доцільно було б зауважити, чому саме запропонований перелік ознак є актуальним для визначення виду загрози фінансово-кредитним установам.

3. Для оцінки рівня економічної безпеки автором використовується запропонована скорингова методика (п.2.2), за якої аналіз здійснюється відповідно до чотирьох виділених складових економічної безпеки (С.104-105). Вважаємо, що доцільно було б при оцінці рівня економічної безпеки враховувати не лише чотири виділені складові, а всі вісім складових, які було запропоновано автором у першому розділі (С.38-43)

4. Автором при оцінці рівня безпеки складових фінансово-кредитних установ проведено аналіз запропонованих показників (С.106-112), які висвітлюють основні результати діяльності установи. Варто було б розширити кількість запропонованих показників для більш ґрунтовного аналізу діяльності установи та в подальшому формування детальнішого плану дій.

5. Загалом схвально характеризуючи запропоновану у підрозділі 2.2. методику оцінки рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ, варто зауважити, що вона апробована лише на прикладі фінансово-кредитних установ, які діють в Україні. Це не дає можливості сформулювати висновок про уніфікованість запропонованої моделі оцінки рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ інших країн.

6. У третьому розділі роботи (п.3.3) автором досліджується питання протидії загрозам пандемії у контексті впливу запроваджених заходів на рівень економічної безпеки фінансово-кредитних установ у світі. Доцільно було б використати компаративний аналіз для визначення заходів, які були б доцільними до впровадження в Україні. Також, при розкритті автором міжнародних програм аналізу рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ (С.183-185), необхідно було б детальніше описати в яких саме установах варто їх застосовувати та чим саме вони відрізняються від існуючого програмного забезпечення в Україні.

7. Розробки і рекомендації автора щодо удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ (п.3.1) містять детально пропрацьовану концептуальну модель із зазначенням основних аспектів та особливостей діяльності фінансово-кредитних установ (С.144-146), мети та завдань (С.146). Однак, автором приділяється велика увага саме аспекту контролю (С.147-150) у порівнянні з іншими складовими механізму забезпечення економічної безпеки, де було б варто навести обґрунтування такого підходу.

Наявність вказаних недоліків відображає власну наукову позицію опонента та не заперечує авторського бачення шляхів вирішення поставлених в дослідженні проблемних питань.

Загальний висновок та відповідність роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота Черв'як Анни Володимирівни «Економічна безпека фінансово-кредитних установ» є самостійним, логічно завершеним науковим дослідженням, що спрямоване на вирішення актуальної та важливої проблематики розвитку теоретичних та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ. Положення роботи, що винесені на захист, містять елементи наукової новизни та мають практичну цінність.

Дисертаційна робота за своїм змістом відповідає спеціальності 051 «Економіка». Подана до захисту дисертація написана науковим стилем, матеріал викладений в логічній послідовності, висновки науково обгрунтовані та підтверджуються результатом спостережень. Основні положення дисертації пройшли апробацію на науково-практичних конференціях, форумах, опубліковані в наукових фахових виданнях, в т.ч. включених до міжнародних наукометричних баз.

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що дисертаційна робота за своєю актуальністю, теоретичною та практичною цінністю, змістом та оформленням відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» (Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року №283), «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 зі змінами від 21 жовтня 2020 року №979 та змінами від 09 червня 2021 року №608).

Загалом дисертація на тему «Економічна безпека фінансово-кредитних установ» заслуговує на позитивну оцінку, а її автор, Черв'як Анна Володимирівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових технологій і підприємництва
Сумського державного університету

О. С. ЖУРАВКА

